

DEL III

Tre trends i politikerrollen blev forstærket 2001-2010: Kontraktpolitikken gjorde de menige politikere mere menige end nogensinde. Troløse karrierepolitikere begyndte at hoppe frem og tilbage mellem partierne – og ind og ud af politik. Og medieeksplosionen sendte politiker-nørdene på førtidspension.

DEN KLASSISKE POLITIKERS SIVENDE DØD

Susanne Hegelund

21 NOVEMBER 2001. DET blev sent, inden DR2-holderne kom hjem natten efter valget. Jeg skulle egentlig bare være valggeneral for samme aftens kommunalvalgsflade. Sådan var det at være lillebror-kanal: Den smalle kanal skulle pligt-dække kommunerne, mens DR1 svælgede i statsministeropgøret. Men da det trak ud med landsresultatet til folketingsvalget, besluttede DR-toppen at sende det store DR1-hold hjem, og det blev så op til DR2 at overholde public service-forpligtelserne og sende til den bitre ende. Det i hast samlede hold og studiefaciliteterne var mildest talt ikke gearret til en stor folketingsaften. Så toptunet tv var det næppe, da vi blev budbringere af det historiske øjeblik, hvor det blev endelig bekræftet, at Venstre for første gang i 80 år blev større end Socialdemokratiet, og at Poul Nyrup Rasmussen måtte aflevere statsministerstolen til Anders Fogh Rasmussen.

Hvad ikke var gået op for os den novembernat var, at magtoverdragelsen samtidig var begyndelsen på et tiår, som på en række områder ændrede rollen som politiker, måske for altid:

Foghs kontraktpolitik flyttede den politiske styring opad i systemet. Topstyringen spredte sig til andre partier, der tog ved lære af Foghs ledelsessucces.

Politikerrollen som leve- og karrierevej blev forandret. Det blev legalt at gå til og fra politik samt at partis hoppe. Den klassiske faglighed var ikke længere så nødvendig som gode kommunikationsevner.

Det politiske tempo blev skruet eksplosivt i vejret af nye og hurtige medier. Det gav næsten dødsstødet til den velovervejede politiker, der lige skulle undersøge sagen, før han udtalte sig.

Den store kontrakt-mester

27. november 2001. Overskudsagtigt virkede det, da Fogh få dage efter valget veloplagt vandrede ind i Statsministeriet med den helt store plan under armen. Han havde siden 70'erne fremstået som en klassisk politiker, en lidt tør økonomtype uden stor folkelig karisma. Så meget desto mere forunderligt var det at se den transformerede Fogh.

100 konkrete mål på 100 dage. Godt og vel endda. Det var sådan set bare at komme i gang og krydse af, når tingene var udført. Javel, hr. statsminister. Har du nye opgaver til mig, kunne den svage eller mindre dygtige politiker spørge undervejs.

For den stærke politiker, som trivedes med selv at tage fat, blev det hårdere år. Den selvstændige problemløsning, politikudvikling og -løsning, som giver livet mening for den politikertype, var der ikke meget af.

Selv en dreven idépolitiker som Bertel Haarder fik topstyringen at smage, da han overtog Undervisningsministeriet i 2005. Han havde måske selv en tanke eller to omkring udviklingen af området, men også han fik udleveret et meget detaljeret grundlag af regeringschefen: Værsgo, bare kryds af på bestillingslisten ovre fra Statsministeriet og gør præcis, som der står.

Andre partitoppe labbede elementer af topstyringen i sig: Dansk Folkeparti havde været *first mover* i forhold til total topledelse på Christiansborg. Nu overtog også SF i bedste copycat-stil Foghs måde at lede på. Aldrig havde de menige folketingsmedlemmer været mere menige: For den ambitiøse politiker blev det endnu mere nødvendigt end nogensinde at være med helt oppe i toppen, hvis han ønskede reel indflydelse.

Også Socialdemokraterne effektiviserede arbejdsgangene. Mon ikke Helle Thorning-Schmidt i statsmini-

sterstolen vil videreføre Foghs stærke styring og måske sikre en endnu mere central og effektiv koordinering af opgaverne på tværs af ministerierne?

Dog skal hun første overvinde Lars Løkke Rasmussen, der har valgt en mere *loose* stil. Løkke giver den enkelte minister mere indflydelse, hvis denne kan og vil. Det giver rum til, at for eksempel Lars Barfoed, der blev justitsminister ved rokaden i februar 2010, i løbet af sine første måneder på posten har kunnet spille ud med forebyggende retspolitik uden ligefrem at have fået et diktat oppefra som i Foghs tid. I andre ministerier sker der til gengæld ikke meget, nu hvor Foghs stærke hånd er væk.

Hoppere & shoppere

10. februar 2005. Efter at have siddet i Folketinget i mindre end to døgn meddelte Helle Thorning-Schmidt, at hun ville være formand for sit parti; det politiske håndværk måtte hun lære undervejs. Anders Fogh Rasmussen havde til sammenligning tålmodigt ventet over 20 år i folketingsgruppen, før det blev hans tur til at indtage toppen i Venstre.

Partiformand var det fineste, nogen næsten kunne blive, dengang i 1998, da Uffe overlod Venstre til Anders. Helt den samme prestige indeholder politikerfaget måske ikke længere. Det unikke unge talent – en Ny Fogh eller en Mini Lykketoft – har ikke nødvendigvis lyst til at hellige hele sit liv til en politisk karriere, når andre muligheder med høj indflydelse inden for feltet samfund-politik-kommunikation ligger for.

Tidligere var Folketinget og medlemskabet af et parti noget, man valgte én gang for alle, ofte med en start i ungdomsafdelingen af et parti som 14-årig for så at fortsætte, til man blev stemt ud eller gik på pension. Men i 00'erne er det blevet legalt at starte sent, skifte parti, stå af, holde en pause, vende retur til landspolitik – eller kaste sig over noget andet. Karriereboomet med „frit valg på alle hylder“ ude i samfundet smittede af på en række talentfulde folketingsmedlemmer som Connie Hedegaard,

Christine Antorini, Morten Helveg Petersen, Anders Samuelson, Morten Messerschmidt, Gitte Seeberg, Pernille Rosenkrantz-Theil, Naser Khader, Jens Rohde og Frank Jensen. Alle har de brudt med den klassiske „fra vugge til grav“-parti- og politiktradition.

Gennemsnitsalderen i Folketinget er da også på ti år faldet med godt tre år. Med en alder på 45,8 i snit, er det tydeligt, at jobbet ikke længere er en livstidsstilling. Fordelen er indlysende: Man gror ikke fast til taburetten, får erfaring med livet uden for murene og kan bruge sine politiske kompetencer bredere end hidtil til glæde både for én selv og for samfundet.

Risikoen ved at gøre folketingsarbejdet til et karrierejob på linje med alle mulige andre jobs er, at den klassiske politiker, som er inde i de politiske hjørner og kroge, og som kæmper for sit parti i tykt og tyndt, uddør.

Hvis de bedste fristes til at søge væk, er det de næstbedste, der bliver tilbage for at tage sig af grundpolitikken og have blik for de lange stræk. I værste fald skal vi derfor vænne os til, at politikere bliver næsten forudsætningsløse generalister uden dyb indsigt, men gode på en tv-skærm. Og acceptere, at ingen i dag vil høre på den indsigtfulde men småkedsommelige fagpolitiker, der fyldte Folketinget i mange år.

Under alle omstændigheder har politikerne en udfordring i at opretholde fagligheden samtidig med at de skal blive endnu dygtigere til at kommunikere denne faglighed bredt ud. Ligesom Fogh. Han mestrede, trods sit eftermæle som „sorgløshedens statsminister“, nemlig både de lange linjer, fagpolitikken og evnen til at kommunikere. Den sidste evne manglede Mogens Lykketoft på trods af sin maskinrumsforståelse for både dansk og udenlandsk økonomisk politik. Lars Løkke er også en klassisk fagpolitiker, men når ikke Fogh-standard i kommunikation. Lene Espersen kunne i mange år leve højt på en kæk kommunikation. Takket være dygtige hjælpere lykkedes det at skjule, at grundfagligheden ind imellem haltede lidt. Heller ikke hos Villy Søvndal skal der kradses meget i skallen, før blikket bli-

ver tomt, når det gælder den økonomiske politik, uagtet at han er godt inde i udenrigs-, forsvars- og socialpolitik.

Helle Thorning-Schmidt har sin egen internationale stil og er en skarp kommunikator. Men er hun med sine kun fem år i landspolitik og manglende erfaring med overordnet politikformulering og samarbejde tung nok at have siddende i statsministerstolen?

Forklaringen på, at de gode politiske kommunikatører i dag vinder over de politiske nørder er simpel: tv. Spørgsmålet er blot, hvem skal sikre Danmark på den lange bane, mens politikerne er i fjernsynet.

Altid Breaking News

1. december 2006. På få måneder var det lykkedes TV2 at få en 24 timers nyhedskanal banket op. Kl. 12 gik TV2 News i luften. Og siden blev intet det samme for hverken journalister eller politikere.

Det forekom ellers allerede som et overbliksmæssigt mareridt, da TV2 kom til verden i 1988 med en daglig nyhedsudsendelse kl. 19.30, drilsk lagt lige over for TV-Avisen. Det viste sig blot at være begyndelsen på medieeksplosionen, der har vendt op og ned på, hvem der bliver siet fra i politik.

Internettets minut-for-minut rapportering tog over op gennem 00'erne, men i dag er TV2 News, med fokus på nyheder og baggrund om politik og økonomi, regulær *driver* på Christiansborg og i Meningsdanmark. Folketinget selv har heller ikke holdt sig tilbage, men transmitterer i timevis fra både sal og samråd, hvor ministre ristes af en kampberedt opposition. Traditionel politik? Det føres i Vandrehallen og andre steder, hvor der kan tales fortroligt. Transmissionerne giver transparens og en unik mulighed for at følge med i folkestyrets arbejde – men betyder også spil for galleriet og alenlange pseudo-opgør, som sluger tid.

Samtidig er antallet af nyheder eksploderet: I 1999 var der 32.000 såkaldte „nyheder“ på en uge ifølge profes-

sor Anker Brink Lunds store nyhedsundersøgelse. I 2008 var tallet vokset til over 75.000 ugentlige „nyheder“, ligesom også genbrug af nyheder var steget markant. Med over 10.000 „nyheder“ pr. dag – hvoraf mange handler om politik – kan ingen politiker anno 2010 bare antydningvis styre nyhedsflowet. Tendensen forklarer, hvorfor det ikke længere er afgørende, om man er en fagligt dygtig politiker, men nok så meget handler om at være parat med et budskab, uanset om man har nyt på hjerte eller ej.

Svundne tiders sindige pressedækning med morgenaviserne som daglige trendsettere, kommer aldrig tilbage. På positiv-siden er, at det ind imellem overfladiske flow over de seneste ti år er suppleret med oceaner af gammeldags, klassisk politisk debat og længere 1-til-1-substansinterviews på tv, startende på DR2, og siden overgået af TV2 News. Retro-debatterne er sammen med den øvrige væg-til-væg dækning af det politiske stof med til at ikonisere dagens politiker på en ikke hidtil set måde. Det gælder, når det går godt. Og når det går skidt.

Lene Espersens manglende dømmekraft i forbindelse med afbud til en række møder i udlandet og sagen om Helle Thorning-Schmidts mands skatteforhold ville for ti år siden være vokset med en ny vinkel pr. dag. I forsommeren 2010 nåede begge sager op på fem-seks nye udviklinger i løbet af en arbejdsdag. Medierne sover ikke længere.

Til gengæld tager de heller ikke pr. automatik hindrens historier op som tidligere. Enhver har sine egne serier og kampagner. Det betyder, at lancering af nye politiske udspil i dag må planlægges grundigt i partierne for at nå flest muligt eller – som minimum – den rette målgruppe. Det er ikke længere nok at lave en aftale med en morgenavis og så regne med, at de andre medier løber med som dengang i 80'erne og 90'erne.

Når medierne så lejlighedsvis enes om at satse på en bestemt sag, er der fuld damp på kedlerne døgnet rundt. Mere vil givetvis følge oven på Helle og Lene. Beskidt skal det nok blive. Det vil politikerne selv sørge for.

Susanne Hegelund (f.1955) er studievært på TV2 News. I næsten ti år politisk reporter på Berlingske Tidende og TV-Avisen. Erhvervsjournalist og siden erhvervsredaktør i DR samt chef for DRs politiske redaktion. Chef for DR2's Deadline og siden for TV-Avisen. Sammen med Peter Mose forfatter til den politiske ledelsesbog „Håndbog for Statsministre“; på vej er en opfølger med fokus på embedsværkets magt.

Hvad tænker du på, når du hører navnet „SF“? Ny forskning indikerer, at det har stor betydning, hvilke associationer vælgerne har. Denne artikel bygger på den første brand-undersøgelse af de danske partier.

BRANDS – PARTIERNE SOM VI KENDER DEM

Sigge Winther Nielsen

SPINDOKTORER, JOURNALISTER OG kommentatorer står i kø for at bedømme form og finesse ved enhver politisk udmelding. Alle vil aflure partiernes dagsform. Er Løkke sur? Kan Thorning stå distancen? Er Villy en vendekåbe? Men lige under denne ivrige spin-fejde gemmer der sig måske en mere grundlæggende variabel – partiernes brands. Hvorfor er de vigtige? Hvordan måler vi dem? Hvem har – lige nu – det stærkeste brand?

De senere år har der været en række faste matricer, vi har analyseret valgkampe ud fra. Næsten som når to lande skal i krig, og vi tæller deres kanoner og guldbarre, har vi spurgt partierne: Hvem har flest penge? Hvem har flest medarbejdere? Hvem har flest aktivister? Hvem har den bedste politik? Hvem har de bedste spindoktorer? Og så videre. Men over dem alle troner „ejereren af den politiske dagsorden“, som den mest benyttede forklaring på stort set hvad som helst i valgkampens hede.

I 1996 udgav John Petrocik en artikel om Issue Ownership i det prestigefulde videnskabelige tidsskrift, American Journal of Political Science. Det empiriske belæg i artiklen er ikke banebrydende, men det har effekten til gengæld været. Hans hovedtese er i dag børnelærdom for de fleste, der følger med i politik. Hvis vi taler om velfærd vinder rød blok, og hvis vi taler om udlændingepolitik vinder blå blok. Eller i mere tørre – generelle – termer: Folk stemmer ud fra, hvilket parti der er bedst til at varetage det emne, som er på den politiske dagsorden. I det lys bliver spindoktorerne væ-

sentlige, fordi de sørger for, at et parti sætter en dagsorden, som de har ejerskab over. Det hele passer pænt og nydeligt med den udvikling, vi har set fra 1990'erne og frem til i dag.

I dette bidrag prøver jeg at søge en alternativ forklaring på, hvad der afgør det næste folketingsvalg. Det handler om *politisk marketing*, som bølger ind over den vestlige verdens valgkampe. Kogt ind til benet handler politisk marketing om, hvordan de politiske partier arbejder med at vinde slaget ud fra en ny drejebog, der er inspireret af ideer fra marketing. Fokus er nu på detaljerede marketingsdata om vælgerne, direkte kanaler til borgerne udenom massemedierne og en opbygning af langsigtede „venskaber“ med vælgerne. Den klassiske dag-til-dag-kamp om dagsordenen i massemedierne er på vej ned og en interaktiv forbrugermodel for politisk kommunikation på vej op.

Dét er fanfaren.

Branding er et af de områder, som politisk marketing introducerer i politik. Brandet bliver vigtigere i politik, fordi godt tre ud af ti vælgere skifter parti ved hvert valg, og rigtig mange står tvivlende tilbage på perronen under en valgkamp. Med god ret klager vælgerne over, at de ikke kan se forskel på partierne, og de søger derfor hen til et holdepunkt, som kan adskille partierne fra hinanden. Det iøjnefaldende faktum, at partierne udspiller et veritabelt klumpspil på midten af dansk politik, gør groft sagt, at vælgerne i hvert fald har én simpel sigtelinje tilbage: Den aura og stemning, som findes omkring et parti. I mangel af et bedre ord for denne u håndgribelige følelse, så kalder vi det partiets brand.

Hvori består et politisk brand? Kort sagt er det opbygget af de tanker og billeder, som danskerne associerer partierne med. De små stykker af information, vi alle gemmer i hukommelsen, samler sig i et kompliceret netværk af associationer. Vi fremkalder derfor bestemte billeder og stemninger, når vi støder på et parti. For eksempel vil mange danskere måske, når de hører ordet SF, med det samme tænke på Villy Søvndal som vil

gøre, at de associerer videre til **kompetent, vendekåbe, lun i replikken og socialist**. At se en partileder i fjernsynet eller høre hende i radioen kan altså helt instinktivt vække bestemte følelser hos vælgerne. Følelser, som er svære at sætte på en fast formel, men som er afgørende for vælgerne måde at forstå politik på. Denne indsigt kommer aldrig i spil, når et medie eller et parti vil vide, hvad vælgerne tænker. Tværtimod. Medier og partier får lavet den ene meningsmåling efter den anden, hvor borgerne bliver spurgt: Hvilket politikområde er vigtigst? Hvem vil du stemme på? Hvilket parti er bedst til at løse den økonomiske krise? Jovist, fine undersøgelser i sig selv over ejerskabet til et emne. Men får vi ikke fat i folks associationer får vi ikke fat i, hvad vælgerne virkelig mener.

En alternativ tilgang er netop at fange vælgerne associationer. De gemmer sig i den mentale harddisk, vi alle slæber rundt på. Vi kan illustrere effekten ved at kigge frem mod næste folketingsvalg og teste dagsformen for partierne. Dette kan åbne en ny flanke til at begribe, hvem der faktisk står stærkest i vælgerne bevidsthed. Derfor havde jeg udvalgt en repræsentativ gruppe på 1650 respondenter, som skulle bedømme partierne gennem deres associationer. En bedømmelse, der er kortlagt ud fra en ny og mere nuanceret tilgang end klassiske meningsmålinger.

I undersøgelsen fik deltagerne et blankt felt. Hver respondent blev instrueret i, at de skulle nedskrive alt, hvad der faldt dem ind, når de for eksempel hørte partinavnene „Socialdemokraterne“ og „Venstre“. Respondenterne fik to minutter til hvert parti. Bagefter blev besvarelsenerne indsamlet og gennemlæst af to personer tilknyttet Institut for Statskundskab på Københavns Universitet, der uafhængigt af hinanden systematiserede de mange tusinde associationer.

Tabellen viser de foreløbige resultater fra den allerførste brandmåling af politiske partier i Danmark. De mange associationer udgør datagrundlaget for vurderingen.

	Styrke	Unikhed	Favorabilitet	PBI
1. Socialdemokraterne	4,27	3	0,03	5,8
2. SF	3,76	1	0,89	5,15
3. Dansk Folkeparti	4,23	2	-0,97	4,26
4. Det Kons. Folkeparti	3,65	2	-0,95	3,7
5. Venstre	4,28	1	-1,23	3,55
6. Radikale Venstre	3,24	1	-0,58	3,16
7. Enhedslisten	3,19	0	-0,51	2,68

Det politiske brand indeks (PBI) er baseret på tre grundpiller: et værdifuldt brand skal således have styrke, unikke og favorable associationer. I en forsimplet fremstilling bliver de tre parametre konkretiseret på følgende måde:

Stærke: Antallet af associationer vælgerne har med et parti. Jo flere associationer, vælgerne har, desto mere fylder det enkelte partis brand i vælgerne bevidsthed. På godt og ondt.

Unikke: Unikhed måles som partiernes evne til at stå stærkt inden for enkelte områder. Når vælgerne genkalder bestemte typer af associationer, fremstår brandet som skarpere udskåret for vælgeren.

Favorable: Vælgerne vurdering af deres egne associationer ud fra om de er positive, negative eller neutrale. Et parti med mange positive associationer anses for at have et mere værdifuldt brand end et parti med mange negative associationer.

I brandmålingen er der en række nedslagspunkter. Først og fremmest har SF utroligt mange positive associationer, hvor folk giver et rygstød til Villy Søvndals linje. I forhold til andre partier oplever vælgerne, at SF er et positivt bekendtskab, men omvendt mangler partiet især pondus på styrke-indikatoren – vælgerne har ikke ret mange associationer til SF sammenlignet med de andre partier. Her vil kritikere muligvis pege på, at partiet formulerer sig i bre-

de og midtersøgende politiske statements, og derfor er der ikke så mange konkrete knager for vælgerne at hæn-ge deres associationer op på. Lige modsat gælder det for Venstre. Her vælter man sig i associationer, fordi vælgerne har stribevis af historier, tanker, følelser og stemninger, som falder dem ind, når de tænker på partiet Venstre. Det store problem er blot, at partiet har den mest negative score på favorabilitetsindikatoren. Vælgerne skælder og smælder over Venstre, og især Løkke, når de associerer frit. De udtrykker sig yderst bastant i ord, som ikke ville egne sig til denne bog!

Overraskende – for nogle – ligger Socialdemokra-terne nummer ét i brandmålingen. De placerer sig pænt, når det gælder stærke, unikke og favorable associationer. Graver man dybere i datamaterialet er det især associa-tioner til partilederen, gamle symboler som røde faner og snaps, som driver Socialdemokraternes brand frem til en førsteplads.

At kigge på brands giver os en større forståelse for, at der gemmer sig noget dybereliggende bag meningsmålinger og kommentatorers ideer om den rationelle vælger. En vælger, der kun tænker i politiske emner på dagsordenen. For eksempel viste flere analyser op til sidste valg i 2007, at vælgerne støttede S og klandrede regeringen på valgkampens vigtigste emner, såsom klima, velfærd og økonomi. Alligevel straffede vælgerne ikke VOK-ma-skinen. Og alligevel gik S tilbage. Det burde de ellers ikke, hvis man skal have tillid til de sidste mange års tro på, at den politiske dagsorden er det afgørende, sådan som John Petrocik i 1996 formulerede det. Det rodede talbillede fra valget i 2007 gør os desværre ikke kloge-re på vælgerne dom ved næste valg. I stedet er det vi-talt at komme et lag dybere. I en kvalitativ undersøgelse af et partis brand kan vi opfange, hvad vælgerne mere generelt synes om et parti. Brandmålingen kan nemlig også bruges til at sætte kød på, hvilke *brand drivers* som er afgørende for hvert partis succes: Er det partiets le-der, mærkesager, symboler eller måske den adrenalin,

der gennemsyrrer partiet, som vælgerne finder tiltræk-kende?

Det interessante er, at selvom vælgerne kan mod-sige sig selv i målinger og synes, partierne ligner hinan-den i den daglige politik, viser denne brandundersøgelse, at vælgerne sagtens kan fritskrabe forskelle. Vi skal bare længere ind.

Meget peger på, at den underliggende strøm af asso-ciationer, der sættes i spil af et partis brand, kan være en udslagsgivende sigtelinje for vælgerne. Især når tidligere åbenlyse forskelle mellem partierne udviskes.

Denne indsigt har stor betydning for partiernes forberedelse af næste valgkamp. Især på tre områder tyder det på, at den politiske marketing vil bryde løs; så partierne på den måde kan forme vælgerne associationer så præ-cist som muligt:

1. Vælgerdata. Viden er magt. Stort set alle partier køber i dag dyre vælgerdata hos private marketingsfir-maer, der affotograferer enhver vælgers bevægelse. Med et klik på musen er partierne nu i stand til at zoome ind på alle veje i Danmark og få informationer om, hvad du spiser, hvor gammel du er, hvor meget du tjener, og hvil-ken avis du læser. Det kan lyde som fremtidsmusik, men er meget konkret, når partierne frem mod valget vil få endnu mere præcise data. Partierne snitter vælgerne i tyndere og tyndere skiver – en udvikling, der får Hen-rik Dahls firefelts-farvelade [der opdeler vælgerne i fire typer, red.] til at ligne et oldtidsfund. I det lys bør det heller ikke undre, når partierne snart sender dig en mail eller sms med dit navn, som for eksempel fortæller om deres nye folkeskoleudspil. Du får det før medierne, og partierne vil høre din kommentar, fordi de ved, du er en engageret folkeskolelærer, der læser Politiken og hand-ler i Brugsen.

2. Distribution. Når data er indsamlet og politik-ken designet, er det store spørgsmål, hvordan ideerne fra partiets politik-fabrik bringes ud til vælgerne. Me-get peger på, at de danske partier efterhånden er ble-

vet gode til at stille sig selv det spørgsmål. Det nye er, at massemedierne ikke på samme måde indgår i ligningen som før. Partiernes strategi er at få en ufiltreret adgang til vælgerne, de vil ind i vælgeres stuer og påvirke deres associationer. Helt bogstaveligt. Helst uden forstyrrende journalister – derfor twitter Løkke i småpludrende salver og svarer på kritiske spørgsmål om overbetaling af privathospitalerne over Facebook direkte til „vennerne“. S banker på tusindvis af vælgeres døre og har deres egen kanal med Helle TV. Mens K og SF pusler med stribevis af direkte personlige mails til vælgerne under valgkampen. Kort sagt, der foregår en underskov af politisk konkurrence uden mediernes mellemkomst. Fordelene er iøjnefaldende for partierne. De kan mikro-målrette budskaber, slippe for kritik i offentligheden og angribe deres modstandere, uden de opdager det.

3. Konsumtion. Den endelige test er vælgerne dom. Når partierne har kæmpet sig frem til vælgerne under valgkampen, kan det politiske produkt fortæres, men det skal ikke blot være en her-og-nu tilfredsstillelse. Populært sagt forsøger partierne at gå fra „engangs-knald“ til „ægteskaber“ med vælgerne. Vælgerne skal ikke længere spises af med plantede historier i avisen, færdigpakke politikforslag og en pjece op til valget. Snarere det modsatte. De danske partier opbygger i øjeblikket relationer med vælgerne ved at tage dem ind bag murene: Løkke tilbyder „eksklusiv viden“ til vælgerne ved at fortælle dem om indholdet i sin åbningstale, før den kommer i folketingsalen og medierne. Det samme vil han gøre i valgkampen, hvor vi får en følelse af at være helt tæt på Venstre-toppen. Helt uvant i Danmark. Og SF arbejder på at skabe en identitet til partiets medlemmer og vælgere, som dermed kan konsumere den hippe aura, der i øjeblikket omkranser folkesocialisterne.

Det er vælgerne, som ejer partiernes brands. Det er vores associationer, som styrer om det er troværdigt eller ej – hot eller not. Næste valgkamp vil formentlig vise,

at det ikke længere er nok bare at råde over den politiske dagsorden. For at styre vores associationer vil partierne tættere på os end nogensinde før.

Sigge Winther Nielsen (f.1982) er cand.scient.pol og ph.d.-stipendiat. Han forsker i politisk marketing og politisk psykologi ved Institut for Statskundskab på Københavns Universitet. Visiting Scholar på Columbia University, New York, 2010-2011. Har tidligere arbejdet i Finansministeriet og Folketinget. Medforfatter til bøgerne „Om Politisk Tæft“ (2008) og „Politisk Psykologi – fordi politik er personligt“ (2009) samt biografien „Projekt Løkke – en bog om statsministeren“ (2010).

Det er helt forkert, at dansk politik skulle bestå af „klump-spil på midten“, hvor spin flytter stemmer. For vælgerne kan sagtens se forskel på partierne – og lader sig lede af deres egen overbevisning.

VÆLGERNE ER IKKE TIL SALG

Rune Stubager

DET SENESTE TIÅRS analyser af dansk politik har været præget af et stort fokus på partiernes spin og strategiske kommunikation. Denne type af analyser er ofte baseret på en demokratisk set ganske dystre opfattelse af vælgerne: Partierne har nærmet sig hinanden så meget politisk, at vælgerne ikke længere kan skelne dem fra hinanden, og derfor lige så vel kan stemme på det ene parti som det andet. I denne situation kan partierne derfor kapre vælgere vha. spin og marketing. Sat på spidsen er vælgerne således forvirrede, uden faste holdepunkter og dermed manipulerbare.

Spørgsmålet er imidlertid, om denne opfattelse af vælgerne er korrekt. Passer det, at vælgerne ikke kan se forskel på partierne? Og er det virkelig sådan, at vælgerne stemmer på basis af spin og smart marketing?

Svaret er nej. Vælgerne ser klare politiske forskelle på partierne, og de stemmer i stort omfang derudfra. Analyser af politisk substans er derfor marketingtilgangen overlegen, når det handler om at forstå, hvem der vinder valget.

Forskellen er tydelig

Partierne er mangefacetterede størrelser. I denne sammenhæng er to af disse facetter særligt interessante, nemlig partiernes politiske position og deres forhold til forskellige sociale grupper. Vi præsenteres i medierne og fra kommentatorer ofte for påstanden om, at de traditionelle bånd mellem partier og samfundsgrupper er revet over, og at partierne derfor svæver frit i forhold til sådanne grupper. Spørger man vælgerne tegner der sig imidlertid

et helt andet billede. I vælgerundersøgelsen efter folketingsvalget i 2007 skulle vælgerne svare på, hvilket parti der „bedst repræsenterer bestemte grupper“. Tabel 1 viser svarene for fire grupper: De laveste indkomstgrupper, de velhavende, de ældre og de etniske minoriteter. For nemheds skyld er partierne grupperet i rød (S, SF, R og Ø) og blå blok (K, V, DF og NA).

Som det fremgår af tabellen, er der meget klare mønstre ift. opfattelserne af, hvilke partier der repræsenterer de forskellige grupper. Det er tydeligt, at rød blok opleves som de bedste repræsentanter for både de laveste indkomstgrupper og de etniske minoriteter. Omvendt har blå blok et klart overtag, når det kommer til de velhavende, mens stillingen er jævnbyrdig for så vidt angår de ældre. Tallene for de enkelte partier (ikke vist i tabellen) fortæller, at S opfattes som den bedste repræsentant for de laveste indkomstgrupper, mens DF har fortrængt partiet fra førstepladsen, når det kommer til de ældre. For de velhavende opleves K som klart førende, mens der er en mere jævnbyrdig fordeling i forhold til de etniske minoriteter, hvor både S, SF, R, Ø og NA ses som gode repræsentanter.

TABEL 1: Hvem repræsenterer partierne?
Andel der mener, blokken bedst repræsenterer gruppen.

	Rød blok	Blå blok
De laveste indkomstgrupper	80%	20%
De velhavende	6%	94%
De ældre	45%	55%
De etniske minoriteter	75%	25%

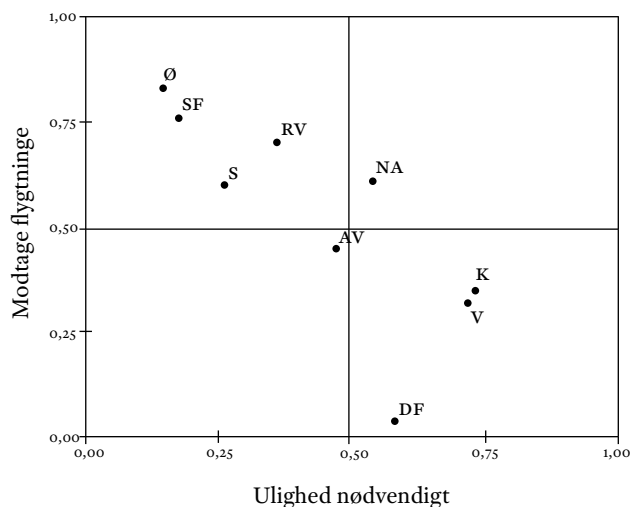
Kilde: Valgundersøgelsen 2007, N=4031.

Det bemærkelsesværdige i denne sammenhæng er klarheden i tallene: Det er helt tydeligt, at vælgerne oplever ganske stærke forbindelser mellem bestemte politiske blokke eller partier og bestemte sociale grupper. Og dis-

se forbindelser flugter i stor udstrækning både med partiernes traditionelle gruppetilknytninger og/eller med deres aktuelle politik. Vælgerne oplever altså klare forskelle mellem partierne – og forskellene følger et mønster, der for de fleste iagttagere vil virke fornuftigt.

Ser vi dernæst på vælgernes opfattelser af partiernes politiske positioner, tegner der sig igen et genkendeligt mønster. I de sidste to årtier har valgforskningen dokumenteret, at vælgernes politiske holdninger er todimensionelle, idet den traditionelle fordelingspolitiske venstre-højreakse er blevet suppleret med en værdipolitisk venstre-højreakse, der drejer sig om holdninger til f.eks. indvandrings- og retspolitik. For at få et dækkende billede af vælgernes syn på partiernes politiske positioner er det derfor nødvendigt at se på begge disse dimensioner. Til dette brug kan to spørgsmål fra valgundersøgelsen 2007 anvendes. For det første et værdipolitisk spørgsmål, hvor

FIGUR 1: Vælgernes opfattelser af partiernes placeringer på flygtninge- og ulighedsdimensionerne. Gennemsnit på 0-1 skalaer.

Note: AV: Alle vælgere. Kilde: Valgundersøgelsen 2007.

deltagerne skulle placere både sig selv og partierne på en skala fra 0 til 1, hvor 0 angav, at Danmark skal modtage langt færre flygtninge end nu, mens 1 angav, at vi skal modtage mange flere flygtninge. For det andet skulle deltagerne placere både partierne og sig selv på et fordelingspolitisk spørgsmål, hvor 0 stod for, at de går ind for udstrakt grad af lighed, mens 1 stod for, at de mener, at ulighed er nødvendigt for at skabe dynamik. Gennemsnitsplaceringerne for alle partier (og gennemsnitsplaceringen for alle vælgere) er vist i figur 1.

Figuren viser to ting. For det første kan vi se, at vælgerne, trods megen snak om, at S og SF er gået til højre på udlændingepolitikken, og V til venstre på fordelingspolitikken, ser klare skel mellem partierne; i modsætningen til den ofte gentagne påstand om „klumpespil på midten.“ For det andet er mønsteret velkendt for de fleste: Partierne i rød blok placeres i øverste venstre hjørne, hvilket betyder, at vælgerne opfatter dem som tilhængere af lighed og modtagelse af flere flygtninge. Omvendt opfattes V, K og DF som tilhængere af at modtage færre flygtninge og som accepterende ulighed; dvs. de placeres i nederste højre hjørne. Vælgernes opfattelser af partiernes placering synes dermed at afspejle den politiske virkelighed, hvorfor der heller ikke på dette punkt kan findes tegn på, at vælgerne er forvirrede – tværtimod.

Betyder disse spørgsmål så noget for vælgerne, når de skal stemme? I høj grad!

Vælgere er fornuftige – og forudsigelige

Idet spørgsmålene om flygtninge og ulighed repræsenterer hver af de to grundlæggende dimensioner i dansk politik, kan vi bruge dem til at få et simpelt, men dækkende billede af, hvad der påvirker folks partivalg. For overskuelighedens skyld har jeg i tabel 2 opdelt svarene på hvert af spørgsmålene i tre grupper med ca. lige mange respondenter i hver. Ved at kombinere svarene på de to spørgsmål får man ni forskellige holdningskombinationer – fra

dem, der ønsker at modtage flere flygtninge og går ind for lighed, til dem, der ønsker at modtage færre flygtninge og accepterer ulighed. Hvis de to spørgsmål og de dimensioner, de repræsenterer, har indflydelse på partivalget, skal der være forskel på, hvor mange der stemmer på hver af de to blokke, på tværs af de ni kombinationer – og for at det skal give mening, skal disse forskelle følge det mønster, vi så i figur 1. Tabel 2 undersøger, om dette er tilfældet ved at vise, hvor mange procent af vælgerne i hver kombination der stemte på blå blok (andelen, der stemte på rød blok, kan findes ved at trække tallene fra 100).

TABEL 2: Holdninger og partivalg.
Andel stemmer på blå blok.

Modtage flygtninge	Ulighed eller lighed?		
	Mest mulig lighed	Neutral	Accepterer ulighed
Flere	4%	17%	55%
Samme antal	27%	53%	78%
Færre	57%	82%	89%

Kilde: Valgundersøgelsen 2007.

Mønstret i tabellen er tydeligt og helt i overensstemmelse med forventningerne: Mens kun 4 pct. af dem, der gik ind for lighed og ønskede at modtage flere flygtninge, stemte på blå blok, var det næsten 9 ud af 10, af dem, der accepterede ulighed og ønskede at modtage færre flygtninge, der stemte blå. De øvrige holdningskombinationer følger dette overordnede mønster i en sådan grad, at man må sige, at vælgere med de tre holdningskombinationer i øverste venstre hjørne var solidt røde, mens vælgere med de tre kombinationer i nederste højre hjørne var lige så solidt blå. Disse grupper udgjorde tilsammen ca. 70 pct. af vælgerkorpset, og blandt disse synes der altså ikke at have været rum for megen spin og politisk marketing.

Men hvad med de resterende 30 pct.? De delte sig jo nogenlunde ligeligt mellem de to blokke, og kunne vel så manipuleres? Ikke nødvendigvis. For der er jo også andre spørgsmål at forholde sig til for vælgerne end blot ulighed og flygtninge. Ved 2007-valget fyldte velfærd f.eks. meget på dagsordenen. Forventningen må her være, at vælgere, der var utilfredse med udviklingen i velfærden, ønskede at skifte regeringen ud, mens de, der var tilfredse, ønskede at beholde den. Og det er præcis, hvad analyserne viser: Hvis man således fokuserer på de 30 pct. af vælgerne, der har „blandede“ holdninger i tabel 2, viser det sig, at der blandt dem, der mente, det var gået dårligere med velfærden i årene op til 2007, kun var 24 pct., der stemte blå, mens tallet var 74 pct. for dem, der mente, det var gået bedre. Igen må stringensen i vælgerens adfærd siges at være slående, og faktisk er det sådan, at kombinerer man de to spørgsmål om flygtninge og ulighed med spørgsmålet om velfærd i en samlet analyse, er det muligt at forudsige blokvalget for hele 81 pct. af vælgerne.

Med andre ord: ved at se på bare tre af de utallige spørgsmål, der spillede en rolle i dansk politik frem til valget i 2007, kan man opnå en endog meget høj grad af forståelse af vælgerens adfærd.

Hvem vinder valget?

Det siger nærmest sig selv, at inddragelse af flere emner vil kunne forbedre forståelsen af vælgeradfærden endnu mere (formentlig ville det være muligt at nå over de 90 pct. i forklaringen af blokvalget), men pointen skulle være klar allerede med denne simple analyse: Vælgerne følger i overvældende grad deres politiske holdninger og vurderinger af samfundets tilstand, når de træffer deres valg. Det store flertal af vælgerne ser med andre ord ikke ud til at være til fals for spin og snedig marketing.

Det betyder ikke nødvendigvis, at alle vælgere er helt immune, men for det første er det formentlig en forholdsvist lille gruppe, der lader sig påvirke afgørende, og for det andet er det højst usikkert, hvordan og i hvil-

ket omfang selv disse vælgere påvirkes af partiernes markedsføring. Til trods for den megen opmærksomhed om spørgsmålet har forskningen således kun kunnet påvise meget små effekter af politiske kampagner på partivalg.

I snævre valg kan selv små effekter selvfølgelig have betydning, men hvis man skal prøve at forstå, hvilke dominerende faktorer, der gang efter gang og med overvældende styrke afgør, hvem der vinder valget, gør man klogt i at tage udgangspunkt i netop vælgernes holdninger og vurderinger af samfundsudviklingen snarere end i hvilket parti, der har fået fat i den seneste metode til at kommunikere direkte til „Ove fra Odense.“

I skrivende stund peger en sådan nøgtern analyse på, at blå blok har store vanskeligheder. Økonomien har kendt bedre dage, og det har været nødvendigt at skære ned på velfærden – samtidig med at oppositionen har lanceret en plan, der peger på andre mulige veje ud af krisen. Hvis økonomien ikke forbedres mærkbart, og disse spørgsmål får lov at dominere den politiske dagsorden frem til valget, er det svært at forudse andet end et borgerligt nederlag drevet af utilfredse vælgere, der ønsker andre løsninger på problemerne. Omvendt, hvis økonomien retter sig op, og dagsordenen bliver fyldt med værdipolitiske spørgsmål, kan spillet åbne sig igen. Det vil de næste måneder gøre os klogere på – hvis vi vel at mærke holder øjet på substansen og ikke ledes på afveje af smart marketing.

Rune Stubager (f.1975) ph.d., lektor, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, er med i ledelsen af Det Danske Valgforskningsprojekt og forsker i vælgeradfærd og holdningsdannelse bl.a. i relation til politisk tolerance.

Over årtier har Danmark – uanset regeringens farve – ændret sin kontinentaleuropæiske samfundsmodel i retning af den angelsaksiske. VK vil videre i den retning – men S-SF peger tilbage mod den traditionelle model.

TO VEJE FOR DANMARK

Peter Nedergaard

V ALGET MELLEM DE to krisepakker, „Fair Løsning“ (S-SF) og „Genopretningspakken“ (VKO), er også et valg mellem to måder at organisere samfundet på. „Fair Løsning“ er baseret på trepartsforhandlinger – mellem fagforeninger, arbejdsgivere og politikere – mens „Genopretningspakken“ tager udgangspunkt i en beslutning taget af regeringen og dens støtteparti. De to planer er udtryk for de to samfundsmodeller, man i statskundskaben skelner mellem som alternative muligheder for at indrette et moderne, økonomisk veludviklet samfund: den korporatistiske model og den pluralistiske model.

Den korporatistiske model. Ved større krisepakker og lignende vil regeringen i den korporatistiske model altid indlede en dialog med arbejdsmarkedets parter med henblik på at forhandle sig frem til en løsning, som kan accepteres bredt. Arbejdsmarkedets parter er nøglespillere, fordi det er dem, der skal bære kriseløsningen igennem via deres medlemskreds. I Danmark er der to altdominerende aktører, LO (Landsorganisationen i Danmark) og DA (Dansk Arbejdsgiverforening), fordi sætter takten i forhold til det øvrige arbejdsmarked.

Korporatistiske kriseløsninger har tidligere fejret adskillige triumfer i Danmark. Fra Kanslergadeforliget i midten af 1930'erne og til indførelsen af arbejdsmarkedspensionerne i slutningen af 1980'erne har aftaler og forhandlinger mellem arbejdsmarkedets parter og regeringen udmøntet sig i kriseløsninger, som af eftertiden er blevet fremhævet for deres fremsynethed. Årsagen er, at de løsninger, hvor alle parter på arbejdsmarkedet fik no-

get og gav noget, har medført reformer, som aldrig ville være blevet gennemført uden den bredt funderede korporatistiske pakkelsesmodel.

Det skyldes, at korporatismen er en måde, hvorpå man kan komme udenom den reformuvillighed, der ofte er på begge sider af det politiske spektrum – eller som man i hvert fald tror, der eksisterer. Uden en korporatistisk aftale – hvor begge sider bevæger sig samtidig – vil opposition og regering kunne sidde i et pokeragtigt spil, hvor ingen tør melde et reformønske ud, fordi man hermed lægger sig ud med vælgere og vennerne i baglandet.

Når der udarbejdes reformforslag, som uundgåeligt vil ramme bestemte grupper, kan korporatismen altså forhindre, at politikerne altid lytter mest til de for regeringsmagten mest afgørende vælgere og reelt giver dem vetoret.

Danmark har traditionelt været henregnet til gruppen af korporatistiske kernelande sammen med Sverige, Østrig, Norge, Tyskland og Holland.

Men siden 1980 er der imidlertid enighed i forskningen om, at korporatismen i Danmark har været noget på retur, selv om den korporatistiske grundstruktur langtfra er forsvundet.

Et eksempel er, at arbejdsmarkedets parter ikke i samme omfang som før har været medbestemmende, når der er blevet lavet ændringer af dagpengereglerne. I dag kan man kun få dagpenge i to år – tidligere var det fire, og endnu tidligere var det syv år. For en stadig større gruppe af unge er dagpengene blevet halveret. Disse ændringer har fundet sted under både borgerlige og socialdemokratiske dominerede regeringer – og uden at fagbevægelse og arbejdsgivere er blevet rådspurgt lige så indgående som før.

Det betragtes ofte som en af de korporatistiske landes styrker, at de er nogle mindre „hårde“ og mere „venlige“ samfund end andre lande i den forstand, at forskellen mellem samfundets top og bund, mellem de rige og de fattige (f.eks. målt som Gini-koefficienten) er mindre.

Omvendt nævnes det som en af de korporatistiske landes svagheder, at kravet om meget omfattende forlig risikerer at ende med udvandede reformer præget af den laveste fællesnævner, som de to sider nu tilfældigvis kunne blive enige om. Korporatistiske lande kritiseres også ofte for at have en uklar ansvarsfordeling ved større politiske initiativer, når nu både regering, opposition og begge arbejdsmarkedets sider har været med. Hvem er det lige, der har det reelle ansvar, hvis det går skidt? Hvem skal straffes og belønnes ved næste valg? Det er ikke altid lige let at svare på i korporatistiske lande.

Den pluralistiske model. Pluralismen giver ikke bestemte organisationer en privilegeret status ved udarbejdelsen af f.eks. kriseløsningspakker. I stedet lytter politikerne til de organisationer, som på det pågældende tidspunkt og det pågældende område tilfældigvis er de stærkeste – hvis de politiske beslutningstagere ellers overhovedet lytter til interesseorganisationer. I pluralistisk dominerede samfund er der ingen særlig sans for, at f.eks. arbejdsmarkedets organisationer skulle have en privilegeret rolle, og hvis der endelig i en dansk kontekst skulle lyttes til dem, kunne der i princippet lige så godt lyttes til AC, FTF, Dansk Erhverv og DI som til LO eller DA.

Blandt de klassiske pluralistisk organiserede lande regnes i første række de angelsaksiske lande som USA, Storbritannien, Irland, Australien, Canada og New Zealand. Interesseorganisationerne må i disse lande kæmpe en hård kamp for at komme til at sidde med ved bordet, når f.eks. krisepakker skal designes.

I pluralistiske lande gælder derfor, at arbejdsmarkedets parter samlet set aldrig spiller nogen afgørende rolle for gennemførelsen af kriseløsninger. De gennemføres i stedet af regeringen eventuelt med opbakning af et støtteparti. Det betyder omvendt ikke, at påvirkningen fra interesseorganisationerne i disse tilfælde er fraværende. Lobbyismen beror bare alene på de interesseorganisationer, som tilfældigvis på det pågældende tidspunkt står stærkest i forhold til de politiske beslutningstagere.

En række af de større reformer under Nyrup-regeringen – både på det arbejdsmarkedspolitiske område og i forhold til efterlønnen – inddrog kun i mindre omfang arbejdsmarkedets parter. Under Fogh-regeringen gennemførte man også en lang række ændringer i beskæftigelsespolitikken uden en tæt inddragelse af LO og DA (f.eks. skærpet krav om aktivering og mindre dagpengesats til „unge“ under 30 år).

Blandt styrkerne ved de pluralistisk organiserede lande fremhæves ofte, at det er lettere at skifte kurs – fordi det er lettere at kende forskel på opposition og regering, er det også lettere at foretage et reelt andet valg, hvis regeringen fejler med hensyn til den politiske linje. (Det skyldes også, at flere af de pluralistiske lande har et valgsystem med flertalsvalg i enkeltmandskredse i modsætning til de traditionelt **korporatistiske** kernelande med deres traditionelt proportionale valgsystemer). Blandt svaghederne ved de pluralistisk-organiserede lande nævnes ofte, at de svagere organiserede grupper har langt sværere ved at komme til orde, og at disse lande derfor ofte er præget af meget store økonomiske forskelle mellem top og bund.

To veje for Danmark

„Fair Løsning“ kan betragtes som en klassisk korporatistisk kriseløsningspakke: oppositionen og LO har forhandlet en række hovedtræk, men der lægges op til yderligere forhandlinger om at finde de berømte 14 milliarder kroner, hvori også DA tænkes inddraget. Derfor er det ifølge den korporatistiske optik forfejlet, når „Fair Løsning“ anklages for ikke at være udmøntet i detaljer – dét ville netop være at begå vold mod den korporatistiske giv-og-tag-kriseløsningsmodel, der kræver et forhandlingsrum til de efterfølgende trepartsforhandlinger. „Fair Løsning“ er derfor kun tænkt som en ramme om en langt bredere politisk løsning omfattede arbejdstid, uddannelse og lignende spørgsmål, som ideelt set skal omfatte både arbejdsmarkedets parter og begge sider i Folketinget.

„Genopretningspakken“ er derimod en klassisk pluralistisk kriseløsningspakke med en række besparelsesinitiativer, som er forhandlet endeligt på plads mellem regeringen og dens støtteparti, og hvor ingen af arbejdsmarkedets parter (i hvert fald ikke på lønmodtagersiden) overhovedet har været inddraget. „Genopretningspakken“ giver derfor et klart valg for vælgerne ved næste valg: Tror man, at pakken er den rigtige krisekur, kan man stemme på regeringen. Tror man ikke det, kan man vælge oppositionen. I modsætning hertil har „Fair Løsning“ ikke denne enten-eller karakter: vælgerne kender ikke det præcise resultat af de forhandlinger, der skal sættes i gang.

„Fair Løsning“ og „Genopretningspakken“ fortæller de to historier om, hvordan henholdsvis VK og S-SF mener, at Danmark fremover skal være organiseret. Skal man holde fast i (og til dels vende tilbage til) en kontinentaleuropæisk præget korporatisme? Eller skal man yderligere sætte kursen mod en angelsaksisk præget organisering af det danske samfund?

I de seneste årtier har Danmark uanset regeringens farve gradvis bevæget sig mod en stadig mere angelsaksisk orienteret, pluralistisk organisering af samfundet, selv om landet stadig har stærke korporatistiske rødder. Det er faktisk sket, uden at det overordnet statistisk har rykket nævneværdigt mellem den økonomiske top og bund – for Danmark er stadig verdens mest økonomisk set lige land. Der er heller ikke noget i „Genopretningspakken“, som i sig selv vil ændre ved dette forhold.

Under alle omstændigheder vil Danmark uanset, hvilken kriseløsning der gennemføres, stadig være en hybridmodel i form af et korporatistisk samfund med en række større eller mindre pluralistiske indslag.

Men hvor skal vi hen derfra? Mere korporatisme eller mere pluralisme? Det er spørgsmålet, som de to pakker besvarer.

Diskussionen mellem tilhængerne af de to kriseløsningsmodeller er således udtryk for langt mere, end hvor-

dan man skal løse den aktuelle krise, selvom dét tilsyneladende forbigår mange debattørers opmærksomhed. Uenigheden er i virkeligheden udtryk for to forskellige grundlæggende holdninger til, hvordan Danmark fremover skal være organiseret.

Næste valg bliver derfor også mere end et almindeligt folketingsvalg. Det bliver en folkeafstemning om, hvorvidt Danmark skal være korporatistisk eller pluralistisk organiseret, om man skal fortsætte eller indstille kursen mod en mere angelsaksisk-præget samfundsmode.

Peter Nedergaard (f.1957) er cand.scient.pol., ph.d. og professor i statskundskab ved Københavns Universitet. Blogger på Jyllands-Posten. Tidl. professor på Copenhagen Business School, hvor han også har været lektor og adjunkt. Han har udgivet flere snese videnskabelige artikler og bøger om især erhvervs-politik, EU, offentlig forvaltning og international politik.

Efter otte års krig er forsvarrets lommer tomme. Regningen skal betales – uanset om forsvarsministeren hedder Gitte Lillelund Bech (V) eller John Dyrby Paulsen (A). Dybest set har Danmark væbnede styrker, som vi ikke har råd til at sende i krig. Politikerne har et valg: find pengene eller afløs den offensive militære sikkerhedspolitik, som har været et dansk varemærke i to årtier.

SKAL DANMARK I KRIG IGEN?

Mikkel Vedby Rasmussen

MÅSKE VIL POLITIKERNE svare nej. Hele den vestlige verden har fået *interventionsblues*. Efter Afghanistan vil der – ikke blot i København, men også i andre europæiske hovedstæder – være et ønske om at satse på at forebygge trusler snarere end at forsvare sig imod dem. Troen på, at militær magt kan forandre samfund og skabe en mere sikker verden er blevet erstattet af en mere desillusioneret sikkerhedsdoktrin i de fleste vestlige lande. Der er simpelthen ikke appetit på militære interventioner, og netop derfor vil sikkerhedspolitikken blive domineret af tiltag, som både politikere og vælgere kan forstå som noget, der vil forhindre konflikter i at opstå og dermed forhindre, at Vesten må gribe ind.

Forsvaret med tomme lommer

Alene i 2008 brugte de danske soldater 1,5 mio. styks ammunition til deres 12,7 mm maskingeværer. I alt er omkring 100 køretøjer blevet sprængt eller skudt i stykker i Afghanistan i løbet af krigen. I 2009 vurderede Forsvarskommissionen, at det ville koste en milliard kroner at fylde lagrene med ny maskingeværsammunition og købe nye køretøjer til at erstatte dem, som Taleban har ødelagt. I mellemtiden kan soldaterne i Danmark ikke træne med de køretøjer, man bruger i Afghanistan – der er simpelthen så få, at der kun er nok til krigszonen.

En stor del af regningen skyldes, at forsvaret har været en gavmild arbejdsgiver: Soldaterne har udstyr, som deres britiske kollegaer misunder dem, og før amerikanerne ankom var den danske kampgruppe den tungeste og bedst bevæbnede enhed i Helmandprovinsen. Men det er kun i Helmand: Hjemme i Danmark klarer resten af forsvaret sig, som det kan.

Det er den rigtige prioritering her og nu, men umuligt at opretholde på langt sigt.

Uanset hvem som måtte sætte sig i forsvarsministerens stol, må vedkommende prioritere forsvarets ressourcer. Det har der ikke været vilje eller evne til at gøre, så længe krigen i Afghanistan kørte, men når den er forbi, må man indrette et forsvar, som hænger sammen i morgen og i overmorgen, snarere end et forsvar, som – lappet med lidt tyggegummi her og lidt tape dér – kan køre i dag.

I sommeren 2010 tog politikerne fat på første del af disse prioriteringer. Fokus var at spare på NATO-projekter, snarere end at skære i forsvarsudgifter, der ville kunne mærkes i valgkredsene. Dermed udskød man de egentlige svære valg.

Hvor akut problemet bliver, afgøres af hvordan krigen i Afghanistan bliver afsluttet. Hvis størstedelen af de danske styrker kan trækkes hjem i 2011 eller 2012, vil forsvaret ikke længere skulle betale for 12,7 mm ammunition og bortsprængte køretøjer. Det vil redde budgettet. Men kun til næste gang hæren skal sendes i krig. Udfordringen bliver derfor at indrette et forsvar, som også kan fungere, når det bliver brugt.

Krigene i Irak og Afghanistan har demonstreret, at soldaterne kan udkæmpe de krige, som de bliver sendt ud til, men også afsløret, at politikerne bevilliger penge til et forsvar, som holder parader og efterårsmanøvrer, men ikke til et forsvar, som fører krig. Der er ikke bevilling til ekstra køretøjer til uddannelse hjemme i Danmark; der er ikke bevilling til at skyde millioner af kugler efter Taleban, og der er frem for alt ikke bevilling til det slid på menneskene i organisationen, som krigen også giver.

Skal forsvaret kunne bruges?

Der er dybest set kun to løsninger.

Man kan enten holde nedslidningen af mennesker og materiel nede ved ikke at sende forsvaret i krig.

Eller man kan prioritere hvilket materiel, man vil sende af sted, og vælge om det skal være bemanded af søfolk, flyvere eller soldater.

I det stille er den sidstnævnte prioritering begyndt med de besparelser, som forligspartierne besluttede i foråret 2010. Indkøb af nye kampfly er udsat – og selvom søværnet får en tredje fregat, vil der ikke være søfolk nok til at bemane alle tre fregatter. Hæren må ganske vist parkere et antal kampvogne, der heller ikke er råd til at udanne besætning til, men har samtidig fået nye infanterikampkøretøjer i Afghanistan. Det samlede billede: Det er hærens missioner, som prioriteres over Søværnet og Flyvevåbnets materiel. Norge har sendt langt færre soldater af sted end os, og derfor haft råd til at investere i F-35-fly og fregatter. Valget mellem at satse på søværn og flyvevåben eller på hæren, som kan sikre genopbygning i en fjern landsby, har en række tekniske dimensioner. Men kernen er politisk: Det forsvar, der er resultatet af de prioriteringer, man pø om pø har foretaget de sidste år, er et forsvar, hvor *hæren* er central. Hæren er gennem sine missioner i Irak og Afghanistan blevet udstyret til at kæmpe for at skabe orden i uordentlige dele af verden. Til lange operationer i ugæstfri egne. Til operationer, som vil medføre tab. Havde vi prioriteret Søværnet eller Flyvevåbnet ville vi have satset på højteknologi, snarere end støvler på jorden; forsvaret ville måske have forvoldt flere tab, men ikke selv mistet så mange soldater.

Med prioriteringen af hæren forbliver værnepligten den hellige gral i dansk forsvarspolitik, for hæren mener ikke selv, at den kan rekruttere uden denne. Og netop fordi hærens primære redskab er mennesker, betyder et fokus på landmilitære opgaver, at den enkelte soldat kommer i centrum. Både i missionsområdet, hvor han eller hun er sårbar over for vejsidebomber, og hjemme i Dan-

mark, hvor soldaten skal leve med de fysiske og psykiske eftervirkninger af missionen.

Omstilling til „forebyggelse“ kræver enorme ressourcer

Enhver ny regering vil være fristet til at mene, at Irak og Afghanistan hører fortiden til. Hvis man vælger denne opfattelse, fjerner det presset for reform og prioritering. Fristelsen vil være særlig stor for en socialdemokratisk regering, som efter mange år i opposition vil mene, at den kan opfinde verden på ny. Det mente Fogh i 2001, og det vil Thorning-Schmidt og hendes folk mene, når og hvis det bliver deres tur.

Denne tro er det forfriskende og dynamiske ved demokratiet, men fjerner ikke behovet for at prioritere, når man har sikret sig ministertabureterne.

Hvis man træffer en bevidst og kategorisk beslutning om ikke i fremtiden at kæmpe krige som den i Afghanistan, kræver det en stor omprioritering af dansk sikkerheds- og forsvarspolitik. En større proces end at give hæren de køretøjer, som den pt. mangler.

Hvis en sådan kursændring skal være andet end store ord og små missioner, som vi har set det hos vores nordiske naboer, skal den forandre forsvaret fra en kamporganisation til en bistandsorganisation. Soldaterne og deres generaler skal ikke tænke på at ødelægge fjendens tyngdepunkt, men på at opbygge støttepunkter for samfund i krise. Og de skal frem for alt gøre det i tæt samarbejde med civile aktører.

Afrika er et kontinent, hvor der altid er rigeligt med kriser at forebygge gennem træning af lokale embedsmænd og soldater kombineret med diverse bistandsprojekter. De danske officerer og diplomaters blikke er allerede begyndt at flakke i den retning. Men samtidig er der stigende erkendelse af, at netop denne disciplin ikke er en, Danmark har klaret tilfredsstillende i Helmand. Vi har ikke evnet at prioritere arbejdet, så vi støttede de afghanske regeringsstrukturer, hvor det gav mest mening ud fra et sikkerhedspolitisk synspunkt.

I stedet har vi satset på de områder (f.eks. uddannelse), som stod højt på den bistandspolitiske dagsorden.

Hvis man skal lykkes med „forsvaret som bistandsorganisation“ vil det kræve mange penge, og der skal formentlig oprettes en organisation, som specifikt kan tage sig af denne slags „kapacitetsopbygning“. Det vil udfordre etablerede strukturer i forsvaret og Udenrigsministeriet. Det vil fjerne ressourcer fra det professionelle forsvar, som er blevet opbygget gennem de sidste fem-seks år. Den „danske Jens“ blev for alvor kriger i Afghanistan; men den kriger vil der ikke være behov for, hvis forsvarrets primære opgave bliver at gøre Afrika til bedre sted.

Hvordan regningen for de sidste ti års forsvarspolitik skal betales bliver således afgørende for de næste ti års forsvarspolitik. Prioriteringsspørgsmålet betyder, at den kommende regerings forsvarsminister ikke vil stå nært så frit, som vedkommendes forgængere under Nyrup, Fogh og Løkke. I løbet af de sidste 20 år er et nyt forsvar blevet bygget op: skiftende ministre kunne skære koldkrigsforsvaret bort og bruge penge til at sætte noget andet i stedet. I dag skal regningen for det nye forsvar betales, mens nye udfordringer dukker op i horisonten.

Samtidig vil politikerne ønske at diskutere alt muligt andet end sikkerhedspolitikken. Derfor bliver den største udfordring for en ny forsvarsminister at sikre, at den opmærksomhed, som dansk sikkerhedspolitik trods alt fik under krigen i Afghanistan, kan blive fastholdt.

Mikkel Vedby Rasmussen (f.1973), ph.d., lektor ved Institut for Statskundskab, Københavns Universitet. Tidligere chef for Dansk Institut for Militære Studier samt seniorforsker og projektleder ved Dansk Institut for Internationale Studier. Medlem af regeringens arbejdsgruppe vedrørende de sikkerhedspolitiske vilkår for dansk forsvarspolitik i 2003 og i 2008 medlem af forsvarskommissionen. Skriver på en bog om Danmarks krig i Helmand.

„Rollen er næsten blevet byttet om. Vi politikere tager os af alle de mange enkeltsager, mens departementscheferne tager sig af den langsigtede politik“. Sådan udtrykte en tidligere minister sig til Christian S. Nissen, der spørger:

HVOR ER MAGTEN BLEVET AF?

Christian S. Nissen

„Udviklingen har kaldt embedsværket fra maskinrummet op på dækket – ja, sågar op på broen. De skal være med til at planlægge kursen, udvikle manøvrer i oprørte vande og sikre, at passagererne får at vide, hvad der sker og hvorfor. At medvirke er et af embedsværkets væsentligste bidrag til et levende og stærkt demokrati.“

Sådan beskrev formanden for DJØF's overenskomstforening – ikke uden en vis undertone af stolthed – i efteråret 2009 i foreningens blad sine medlemmers nye, mere fremskudte rolle på samfundets kommandobro [DJØF er fagforeningen for jurister, økonomer m.fl., red.]. Men nogle måneder senere skrev en anden DJØF-formand – nemlig formanden for offentlige chefer – et brev til statsministeren, der blev indledt med følgende advarende passus: „Vi henvender os på DJØF's vegne med en påpegning af en stærkt bekymrende udvikling, som efter vores mening straks bør standses. Forholdet, vi tænker på, handler om folkevalgte politikeres indflydelse på og instruktion af embedsmænd i centraladministrationen.“

Baggrunden for denne henvendelse til statsministeren var en række tilfælde, hvor folketingsmedlemmer i offentligheden havde kritiseret navngivne embedsmænd. Det skete bl.a. i kølvandet på klimakonferencen i december 2009, hvor stridighederne mellem embedsmændene i Statsministeriet og Klima- og Energiministeriet blev genstand for offentlig opmærksomhed. DJØF-formanden beskrev udviklingen således: „Igenennem årene er det blevet mere og mere almindeligt, at folketingsmedlemmer forholder sig til embedsværkets opgaveløsning – ofte med direkte krav om en bestemt opførsel fra de pågældende, di-

rette kritik af navngivne embedsmænd eller direkte adgang til (af)høring af embedsmænd uden for det teknisk-faglige område.“ I brevet opfordres statsministeren til, at der nu skabes klarhed hos såvel ministre som folketingsmedlemmer om deres ansvar og grænserne herfor. Opfordringen følges med denne præcisering: „Fremover må Folketingets politikere afholde sig fra angreb på konkrete embedsmænd, ligesom de bør afvise at deltage i arbejdsgrupper, hvor embedsmænd bliver selvstændigt ansvarlige over for Folketinget, dets udvalg eller medlemmer i stedet for de ansvarlige ministre.“

Hvorfor giver de to DJØF-formænd med få måneders mellemrum udtryk for så forskellige holdninger? Det synes umiddelbart, som om embedsmændene gerne vil stå sammen med politikerne på samfundsskudens bro og være med til at lægge kursen – men at de kryber i skjul, når der kommer kritik. Eller måske er det andet udsagn, der kræver, at politikerne skal skærme embedsværket, blot udtryk for den klassiske arbejdsdeling, mens det første afspejler en ny og mere fremtrædende embedsmandsrolle.

Lærebøgernes rollefordeling

Embedsmændene har traditionelt været bærere af faglighed og kontinuitet og af **retsstatens** princip om lovmæssig forvaltning. De skal følge ministerens politiske ønsker og yde denne teknisk, faglig bistand og rådgivning. Men der hersker på den anden side samtidig et af alle accepteret element af det, amerikanerne kender som „checks and balances“: Det skal sikre, at grundlæggende forvaltningsretslige principper som lighed for loven, saglighed, faglighed, upartiskhed, lovlig forvaltning osv. ikke bliver tilsidesat af ministerens ønsker om politisk eller personligt begrundede beslutninger.

Ministre er i denne sammenhæng udtryk for **folkestyrets** fundament: I et demokrati er det politikerne, der sætter kursen og bestemmer de korrektioner, der skal til for at holde den – eller for at lægge den om. Men mini-

strene har en dobbelt rolle, fordi de også er forvaltningsapparatets øverste administrative chef. De har dermed det formelle ansvar for alle beslutninger inden for deres ministerområde – også for de forkerte, for dem, der ikke træffes i tide, og for alle de afgørelser på lavere niveauer, som de aldrig får forelagt eller hører om.

Det er denne principielle arbejdsdeling, hvor ministeren over for Folketinget er ansvarlig – også for embedsmændenes handlinger – der ligger til grund for DJØF's ovennævnte henvendelse til statsministeren.

Men i praksis er grænsen mellem politik og forvaltning en gråzone, hvis udstrækning mere er bestemt af årelang sædvane og pragmatisk, gradvis justering end af formelle lovbestemmelser og konstitutionelle principper. I det seneste halve århundrede er der sket en glidende udvikling. Samspillet mellem politikere og embedsmænd har været præget af to hovedtendenser:

For det første har politikerne (ministrene og Folketinget) bevæget sig mere og mere ind på forvaltningens traditionelle enemærker.

For det andet spiller embedsmændene nu en afgørende rolle på områder, som tidligere var forbeholdt politikerne. Som en forhenværende minister har udtrykt det over for mig: *„Rollen er næsten blevet byttet om. Vi politikere tager os af alle de mange enkeltsager, der dukker op i pressen og rejses i Folketinget, mens departementscheferne tager sig af den langsigtede politik.“*

Det er dette rolleskift, der har ført embedsmændene op på „broen“ på samfundsskuden, hvor de ifølge den først citerede DJØF-formand er med til at planlægge kursen, udvikle manøvrer og fortælle passagererne (altså borgerne), hvad der sker og hvorfor. Sådan er virkeligheden blevet – hvad enten man bryder sig om det eller ej. Men så er der også en vis logik i, at embedsmændene hermed kommer til at bære et eget ansvar og udsættes for en offentlig kritik, det traditionelt har været politikernes lod at bære.

I virkeligheden er det nogle af grundlovens kronjuveler, der bliver flyttet på. Hvorfor er det sket i stilhed?

Først og fremmest fordi det ikke er en forandring, der er gennemført ved åben, bevidst forvaltningsreform, men – helt i overensstemmelse med dansk forvaltningstradition – er sket gradvist ved pragmatiske tilpasninger over en meget lang periode. For det andet er den slags nu engang kun noget, som interesserer en snæver kreds af statsretslige feinschmeckere. Og endelig spiller det også en rolle, at der blandt de få, som interesserer sig for den slags, langt fra er enighed om, hvorvidt der er tale om en problematisk udvikling.

Både blandt politikere og embedsmænd findes der nemlig en del, som ser det som en nødvendig konsekvens af den generelle udvikling i samfundet og det politisk-administrative system. Den stadig større kompleksitet, internationaliseringen, mediernes nye rolle osv. har gjort det helt nødvendigt at aflaste ministrene og give dem øget bistand. Både i form af de meget omtalte „særlige rådgivere“ spindoktorerne – og i stigende omfang også fra deres nærmeste topembedsmænd.

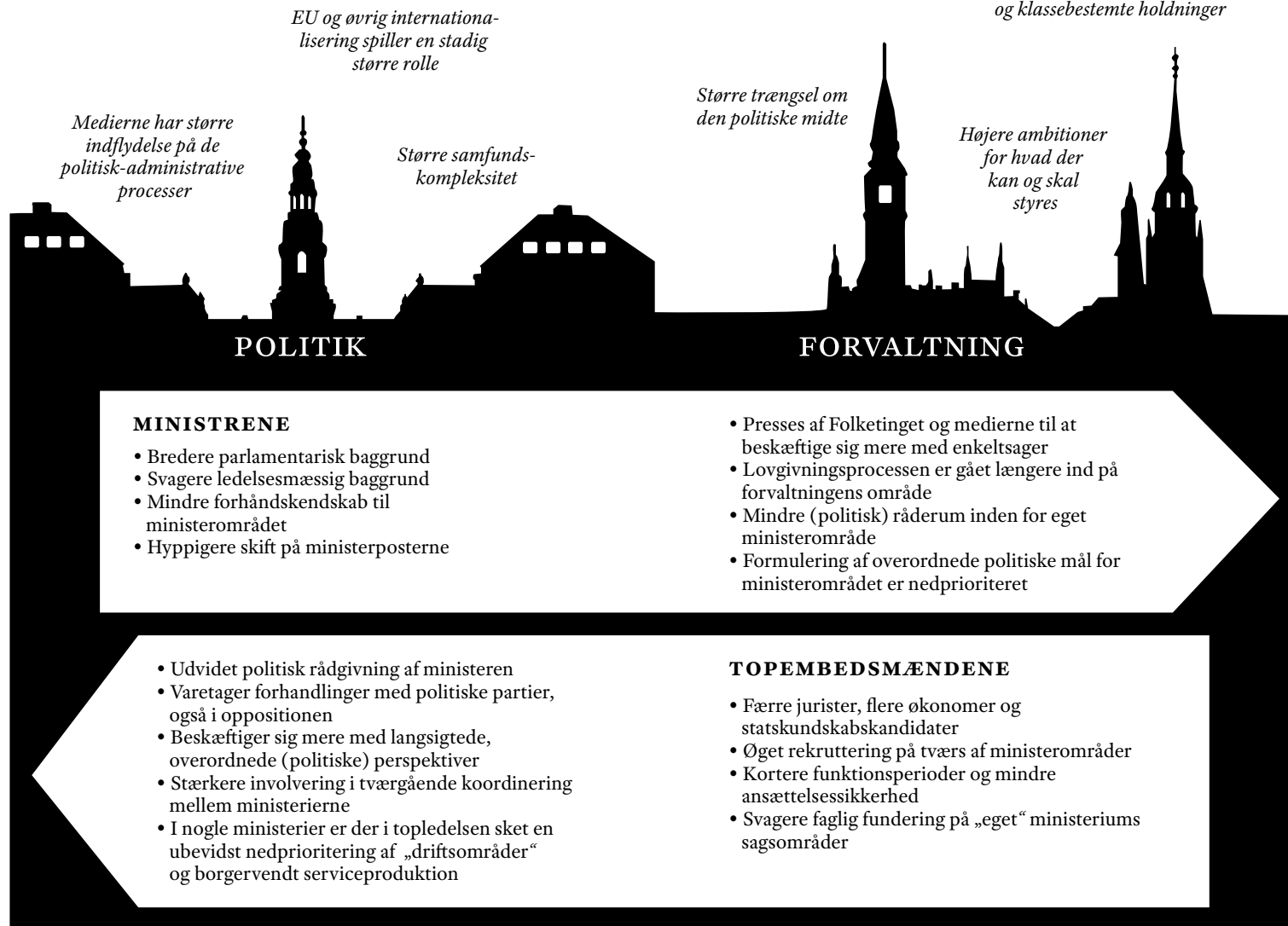
Andre er bekymrede. De oplever, at væsentlige beslutninger både initieres og gennemføres med en politisk involvering, der ikke går meget videre end til de rent formelle procedurer. De peger på, at den beskrevne udvikling kan føre til et teknokratisk embedsmandsvælde med en gradvis opløsning af fundamentet under vores demokratiske system. Et fundament, der bygger på det princip, at de afgørende beslutninger træffes af politikere, der med jævne mellemrum skal vælges, og som kan afsættes igen.

Magten er blevet herreløs

Men måske er den stadig mere utydelige grænsedragning mellem politik og forvaltning og tendensen til rolleskiftet mellem politikere og embedsmænd slet ikke hovedproblemet. Måske er der tale om en mere fundamental ændring i den bagvedliggende politiske kultur. Når embedsmændene tidligere havde nok at gøre nede i maskinrummet og kunne holde sig langt væk fra broen, skyldtes det nemlig, at politikerne dengang ønskede, at samfundet

Hovedtendenser siden 1950

GENEREL POLITISK-ADMINISTRATIV UDVIKLING (Rammevilkår for rollefordelingen mellem ministre og topembedsmænd)

skulle udvikles i en bestemt retning og faktisk udstak en rimelig konsistent kurs at sejle efter.

Danmark har haft demokrati i godt 150 år. I denne periode har der været to store politiske samfundsprojekter, som begge indebar radikale brud med den hidtidige udvikling. Det ene var bøndernes overtagelse af den politiske, økonomiske og kulturelle magt i slutningen af 1800-tallet. Det andet var arbejderklassens magtovertagelse og skabelse af velfærdssamfundet, som blev tilendebragt hundrede år senere.

Da først sejren var i hus, blev begge de to bevægelser (partier), der stod bag disse to politiske projekter, samfundsbevarende. Nu drejer det sig ikke længere om at udstikke en ny kurs for at forandre samfundet, men om gennem løbende småjusteringer at få det eksisterende til at fungere bedre. Folkestyret har dermed mistet sin klassiske, iboende karakter af organiseret, holdningspræget og langsigtet varetagelse af særinteresser. Det er blevet til et „marked,“ hvor det i stadig højere grad drejer sig om kortsigtede afvejninger mellem skiftende ønsker og krav fra det politiske systems kunder, dvs. borgerne. Fra at være en kamp om mere eller mindre modstridende politiske projekter er politikken blevet til et funktionelt projekt – og så er der brug for funktionærer. Den forhåndenværende løsning og naturlige konsekvens er, at politikerne på dette marked indoptager en lille skare af topembedsmænd i rollen som professionelt skolede eksperter i politisk produktudvikling, produktionsstyring og marketing.

Afslutningsvis er det nærliggende at spørge, om embedsmændene med den beskrevne udvikling så har fået – eller taget – magten? Det er et mere sammensat spørgsmål, end man umiddelbart skulle tro:

For det første er det jo ikke kun embedsmændene, der er „trængt ind“ på politikernes tidligere enemærker. For udviklingen har som nævnt også ført til politikernes modsatrettede indtrængning i de administrative forvaltningsprocesser og gjort det stadig vanskeligere for embedsværket at udføre et fornuftigt ledelsesarbejde af de store, komplekse offentlige serviceområder.

For det andet er det slet ikke sådan, at topembedsmændenes styrke og indflydelse er proportional med ministerens svaghed. Tværtimod. En mangeårig departementschef beskrev problemet med svage ministre således: „Intet var værre end en minister, der svajede for ethvert vindstød, og som ikke kunne give os klar besked om, i hvilken retning vi skulle gå.“

Samtalerne med en række ministre og topembedsmænd, der ligger til grund for dette kapitel, efterlader i virkeligheden én med et lidt mistrøstigt billede af en vis afmagt hos begge grupper. Den beskrevne udvikling har måske nok været uafvendelig, men få har ønsket den, færre synes, at det nuværende samspil fungerer godt, og ingen kan tilsyneladende forestille sig et bedre alternativ.

Magten over samfundsudviklingen har ikke skiftet ejer. Den er snarere blevet herreløs, berøvet sit nødvendige fundament af politisk vilje til at blive brugt.

Christian S. Nissen (f. 1945) var generaldirektør i Danmarks Radio 1994-2004. Forinden var han universitetslektor i international politik og havde en række ledende stillinger i den offentlige forvaltning. Siden 2004 rådgiver, forfatter og foredragsholder samt adjungeret professor på Copenhagen Business School og Research Associate ved Jönköping International Business School. Artiklen bygger på og viderefører et kapitel i bogen „På Ministerens Vegne“ (2009).

Danmark har ikke befundet sig i så stor en politisk ledelseskrise siden 1864. Politisk lederskab kræver nøgtern analyse, mod, vilje og innovationsvisioner. Ingen af delene er til stede. Vi har på tværs af partiskel fået en elite, der kun interesserer sig for marginale ændringer for derved at sikre status quo og fastholdelse af egen magt.

DEN HERSKENDE KLASSES FALLIT

Lars Bo Kaspersen

DEN TYSKE SAMFUNDSTEORETIKER Max Weber rejste i 1895 i en tale i Freiburg spørgsmålet om, hvilken klasse der skulle styre Tyskland gennem de svære tider. Han påpegede, at det oftest var den økonomisk magtfulde klasse, som fik den indlysende ide, at den selv burde være selvskreven til at overtage den politiske magt. Problemet opstår, mente han, hvis den styrende politiske klasses økonomiske magt er på retur – eller endnu værre hvis den økonomisk magtfulde klasse endnu ikke er moden til at overtage den politiske ledelse. Så får man umodne regeringer, der ofte træffer forkerte og kortsigtede beslutninger.

For Weber var det indlysende, at den til enhver tid politisk set mest magtfulde klasse havde pligt til at styre i hele nationens langsigtede interesser.

Er Webers betragtninger relevante for Danmark nu? Nej, vil de fleste sige, Danmark er ikke et klassesamfund på samme måde som Tyskland i forrige århundrede, og desuden kan ingen klasse alene styre Danmark grundet landets valgsystem og særlige demokratiske traditioner. Igennem de sidste hundrede år har landets regeringer oftest været koalitioner eller mindretalsregeringer med et regeringsbærende parti støttet af andre partier. Derved har Danmark i overvejende grad været styret af klassekoalitioner.

Og alligevel er Webers spørgsmål om, hvilken klasse der kan og skal styre, måske mere relevant end nogensinde før – også i en dansk kontekst. Min tese er nemlig, at

Danmark ikke har befundet sig i så stor en politisk ledelseskrise siden 1864.

Selv under Første Verdenskrig, Anden Verdenskrig og 1970'ernes politisk-økonomiske krise stod Danmark bedre rustet i forhold til politisk lederskab, end vi gør i dag. Udfordringerne i 1914, 1940 og i 1970'erne bestod i at bygge de rette broer mellem en række klasser, partier og organisationer. Hertil var vi godt hjulpet af en række institutioner, der kunne understøtte processer, der skabte den nødvendige konsensus og de rette alliancer.

Problemet i dag er, at:

1. Vi ikke har en klasse, der alene eller i alliance med andre kan håndtere det politiske lederskab.
2. Vi mangler en innovationsvision, der sætter os i stand til at håndtere det uforudsigelige.
3. Ledelsen af de fleste offentlige og private organisationer er alt for kortsigtede.

Partierne er ens

De sidste 20-30 år har været karakteriseret af de organiserede klassers opløsning. Tidligere havde vi et partisytem, hvor partierne repræsenterede en række klasseinteresser, særligt i forhold til spændingsforholdet mellem arbejdsgivere og arbejdstagere, og dvs. spørgsmålet om økonomisk fordeling generelt. De centrale var Venstre, Det Konservative Folkeparti, Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre. Sideløbende fandtes i samfundet en række organiserede særinteresser i form af de store fagforbund, Dansk Arbejdsgiverforening, Landbrugsrådet m.fl.

Det bemærkelsesværdige ved Danmark siden 1870'erne er det stigende antal af institutioner, der muliggjorde et samarbejde mellem disse partier og organiserede særinteresser. Disse institutioner faciliterede kommunikation, koordination og politikudvikling mellem de centrale politiske og økonomiske aktører. Denne struktur er i bund og grund brudt sammen. Partisystemet blev

sprængt med 1973-valget, og siden er de enkelte partiers klassebasis forvitret:

Det bemærkelsesværdige er, at partitoppene i de forskellige partier og ledelseslagene inklusive rådgiverstaben i de mange interesseorganisationer i stigende grad ligner hinanden på tværs af partifarve og særinteresser. Partier, interesseorganisationer, den offentlige forvaltning og endda også flere og flere private virksomheder befolkes af den samme klasse af mennesker med samme uddannelsesbaggrund og samme indkomst (med visse variationer). Nogle er født ind i denne klasse, mens andre grundet den sociale mobilitet i de sidste 30-40 år er kommet til senere. Selvom denne klasses medlemmer har forskellig social og kulturel kapital, er de alle forment af det samme udsyn og perspektiv på verden, som gymnasium og en kandidatgrad fra et dansk universitet giver.

Nogle kalder denne klasse DJØF-klassen [DJØF: fagforeningen for jurister, økonomer m.fl., red.], men det er næppe en præcis betegnelse. Faktisk er det slet ikke en klasse, da klassebegrebet bruges til at betegne mennesker, der har samme placering i forhold til produktionsmidlerne eller på markedet. Denne gruppe – eller med Marx' term den „herskende klasse“ – har sin fællesidentitet ved samme skoling ofte i form af en samfundsvidenskabelig uddannelse fra universitet eller handelshøjskole, som overordnet set har podet disse sidste generationer med samme blik på verden:

Derfor er der kun marginal forskel på SF og Venstre eller de Konservative og Socialdemokratiet. Ledelseslagene i partier, interesseorganisationer, den offentlige sektor, de større private virksomheder og såkaldte „tænketanke/analyseenheder“ består af de samme mennesker, og det er helt bogstaveligt. Der er ikke længere nogen modsætning mellem at være ansat i LO det ene år og NOVO det næste år eller starte sin karriere hos Mandag Morgen for derefter at arbejde for A4 eller dagbladet Information. På en række poster cirkulerer folk. Standsetik – dvs.: en bestemt opfattelse af, hvordan folk i en bestemt profession bør optræde, f.eks. når det gælder sta-

tens embedsmænd – eller politisk overbevisning er ikke længere en blokering for en karriere i de elitære og politisk set indflydelsesrige organisationer i Danmark.

Eliten tør ikke lede

Nu er det ikke sådan, at denne udvikling i retning af de traditionelle klassers opløsning har ført til et mere egalitært samfund. Nej, de samme magt- og dominansforhold reproduceres stadigvæk. Vi har bare fået en større, bredere og mere homogen elite, der i politisk forstand kun er afhængig af det øvrige Danmark, når der skal tælles stemmer. Og det er uheldigt! Netop denne demokratiske mekanisme, som burde sikre innovation i form af politisk kamp og konfliktende synspunkter, er blevet til elitens redskab til fastholdelse af sin egen magt.

Det allerværste er, at den nuværende elite ikke magter og måske heller ikke ønsker politisk lederskab – for det ville nødvendigvis indebære, at egen magtposition skulle sættes på spil!

Politisk lederskab kræver nøgtern analyse, mod, vilje og innovationsvisioner. Og ingen af delene er til stede i dagens Danmark. Vi har på tværs af partiskel fået en elite, der kun interesserer sig for marginale ændringer for derved at sikre status quo og fastholdelse af egen magt.

De sidste 15-20 års politikudvikling har dog ført én afgørende og alt andet end marginal ændring med sig: For at sikre sin magt har man radikalt ændret den demokratiske kultur og nedtonet – og endda til tider opgivet – en forhandlingsstrategi med civilsamfundets interessegrupper. Vi har i stigende grad set, hvordan regeringen og staten direkte intervenserer i samfundet med ny lovgivning, cirkulærer og direktiver – uden en reel dialog med organisationer, foreninger og borgere først. Resultat: marginalt eller ingen forbedring af kvalitet og ingen fremadskuende innovationsfremkaldende tiltag. Tværtimod har resultatet af de tilstræbte institutionelle forandringer været stigende konformitet og underminering af tillid mellem le-

delse og ansatte i den offentlige sektor og mellem borgere og offentlige institutioner.

Det reelle problem ved denne udvikling er, at Danmark i dag står uden visionært politisk lederskab. Arbejderklassen, som engang af Marx blev kaldt historiens forandrende kraft, findes ikke længere som en bevægelse i sig selv. Velfærdsstaten fra vugge til grav er realiseret, og siden er arbejderne deserteret først fra Socialdemokratiet og i de seneste år fra fagforeningerne. Og som påpeget ledes den sidste rest af arbejderklassen af en elite, der ligner andre ledelsesslag til forveksling.

Periodisk har nogle måske håbet på det private erhvervslivs ledere som historiens sande forandringskraft, og indimellem har en erhvervsleder trådt frem med ideer, der vidner om mod, og som ikke udtrykker en snæver særinteresse for erhvervslivet. Eksempelvis har en del prominente ledere fremstået som de mest visionære i forhold til Danmarks position i EU, til immigration og til efterlønsproblemet. Desværre undermineres håbet til denne gruppe, når der skal drøftes fremtidens fossilfri samfund, skattepolitik eller miljørestriktioner. Så er signaler af en sådan karakter, at man atter må genkalde sig Webers påmindelse om, at en økonomisk stærk klasse kun må få den politiske førertrøje, hvis der ledes og besluttet til fordel for hele nationen og ikke kun til fordel for klassen selv.

Danmarks „herskende klasse“ tænker imidlertid kun marginalt forskelligt i forhold til de udfordringer og problemer, som vi står over for, og prioriterer stabilitet frem for forandring, fordi det muliggør bevarelse af magten. Problemet er, at det ikke fører os videre i forhold til udfordringerne. Den danske velfærdsstat kan i værste fald være dømt til en langsom og smertefuld død, hvis ikke vores evne til at producere værdi stiger og vel at mærke en værdiproduktion, der ikke underminerer naturgrundlag og social balance.

Hvorfor så lidt innovation og så få visioner?

Tag ikke fejl: der produceres masser af gode ideer hver dag i Danmark – vi finder således både teknologisk, orga-

nisatorisk og social innovation. I de sidste 20 år har innovationen været stabil, men de fleste innovationer har været af en karakter, hvor der var tale om at udnytte endnu uopdagede muligheder i den eksisterende struktur. Tilsyneladende har det danske innovationssystem foreløbigt toppet. Meget tyder på, at de kommende årtier kræver helt anderledes innovationer båret af stærkere visioner, hvis vi skal håndtere implikationer ved klimaforandringer, et strukturelt skift i verdensøkonomien, velfærdsstatens iboende finansieringsproblemer, potentiel terrorisme m.m. De sidste 15 års innovationskraft er resultatet af institutionelle forandringer foretaget over de sidste 30 år. Når vi nu er løbet tør for kraft, skyldes det formodentligt konsekvenserne af de sidste 15 års politik samt bredere samfundsmæssige forandringer.

Den føromtalt „herskende klasse“ – den dominerende økonomiske og politiske elite – er veluddannet, intelligent og hårdtarbejdende, men kun moderat innoverende. I sin egen selvforståelse ser en del af denne elite ganske vist sig selv som en „kreativ klasse“ (et udtryk opfundet af den amerikanske samfundsteoretiker Richard Florida til at underbygge hans tese om, at storbyer med en tæt koncentration af high tech-uddannede, mediefolk, musikere, kunstnere, homoseksuelle og andre „high bohemians“ medfører den største værdiskabelse), men kreativiteten og innovationskraften er marginal og består mest i at ukritisk importere ideer udefra uden at tilpasse disse til en dansk virkelighed.

Den herskende klasse vil gerne gøre Danmark til verdensklasse på alle områder, men i stedet for at udnytte særegne traditioner i dette land for „bottom-up“-innovation muliggjort af en udstrakt grad af tillid til lokale aktører, så består „innovationen“ i disse år i at imitere andre landes institutioner, så vi kan sammenligne og måle vores konkurrenceevne. Tilsyneladende fatter den herskende klasse ikke, at en lille åben økonomisk komparative fordel ligger i diversitet og forskellighed i forhold konkurrenterne. I stedet har innovationspolitikken tilstræbt at konformere til andre innovationssystemer.

F.eks. hælder skiftende regeringer mange penge i uddannelse og forskning med et sigte på at øge innovationen. Men samtidig med den store satsning på uddannelse og forskning har de sidste 15 års udvikling medført en styringsideologi, der demonstrerer foragt og mistillid til undervisere og forskere, hvor styringen indebærer stram kontrol, lille autonomi og satsning på kvantitet. Der opstilles et utal af benchmarks, men ingen måler kvalitet – for kvalitet kan ikke måles. Man ser eksempelvis gerne, at danske forskere får optaget endnu flere artikler i anerkendte videnskabelige tidsskrifter – og det er også en fin målsætning, men det fører ikke nødvendigvis til innovation. Uddannelses- og forskningsinstitutioner bliver mere og mere konforme, og det eneste, man kan være sikker på, er, at man i hvert fald ikke bliver innovativ og visionær, hvis man tilbringer alt for mange år i dette system.

Uddannelsesinstitutioner, ikke mindst de højere uddannelser, befinder sig i en institutionel og intellektuel krise. De er truet institutionelt af politisk pres og samfundsmæssige forandringsprocesser, som er i færd med at omdanne universiteter, seminarier m.m. til massens middelmådighedsmaskiner. Politikere, embedsstand og ledere af uddannelsesinstitutionerne fortsætter den tilsyneladende endeløse bureaukratisering af vidensproduktion og vidensdistribution i jagten på „kvalitet“ og „ansvarliggørelse“. Alt handler om at få undervisere og forskere til at konformere til administrative procedurer, og denne stræben fjerner mange undervisere og forskeres mulighed for og kapacitet til at være innovative og kreative.

Politikerne tilfredsstiller befolkningens efterspørgsel efter flere uddannelsespladser på de videregående uddannelser, men uden nogen klar ide om, hvad dette ideelt burde kunne føre til. I stedet får man blot en armé af arbejdere med et dyrt eksamensbevis. De institutioner, der varetager de længste og højeste uddannelser, er truet af ekstrem specialisering, som underminerer bred intellektuel nysgerrighed og i stedet erstatter denne med en snævert-fokuseret akademisk industri.

Universiteterne er simpelthen i fare for at ophøre med at være kulturinstitutioner forstået som innovative kraftcentre, der producerer nye ideer. Det kunne i princippet også være lige meget, hvis der fandtes alternativer til at udfylde de sociale, innovative og kulturelle funktioner, som de har varetaget gennem århundreder. Men som antydning kan politiske partier, tænketanke eller interesseorganisationer ikke udfylde og varetage disse funktioner, da også disse ledes af præcis den samme klasse med samme tankegang og et snævert innovationsperspektiv.

Hvem skal lede Danmark?

Vi har en herskende klasse, men uden vid, mod, vision eller vilje til at betragte udvikling i et langsigtet perspektiv. Ledelse handler om at lede andre, at facilitere andre menneskers muligheder for at skabe det gode liv – ikke bare for os selv, men også for vores efterkommere. Den opgave varetager den „herskende klasse“ ikke på en tilfredsstillende måde. Desværre er der ikke udsigt til bæredygtige alternativer. Eneste mulighed er, at den herskende klasse erkender sin begrænsning og begynder forfra.

Lars Bo Kaspersen (f.1961) er uddannet cand.scient. soc., Ph.d. og MA. Professor i politisk sociologi og komparativ politik ved CBS og desuden leder af The International Center of Business and Politics, CBS. Forsker i statens udvikling i historisk perspektiv, globalisering, velfærdsstaternes forandringsprocesser samt stat-markedsrelationer. Har udgivet bl.a. „Danmark i verden“ (2008) og „Klassisk og moderne politisk teori“ (2009).

